

Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Devleti-Küba Siyasi İlişkileri

Mehmet Sait DİLEK (*)

Öz: Bu makalede öncelikle Küba'nın siyasi tarihine Madrid-Havana-Washington perspektifinden ana hatlarıyla bakılmış akabinde ise Osmanlı Devleti ile Küba arasında XIX. yüzyılın ikinci yarısında kurulan siyasi ilişkilerin tarihsel arka planı büyük ölçüde arşiv belgeleri üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Küba ve çevresi, Osmanlı Devleti'ne çok uzak bir coğrafya olduğu halde Türk makamlarının dikkatini çekmiş; Madrid ve Washington'daki Türk Elçilik yetkilileri başta olmak üzere bölgeye gönderilen üst düzey yetkililer yaşanan gelişmeleri/gerilimleri çok yönlü dış politikanın bir yansıması olarak İstanbul'a bildirmişlerdir. Türk makamları bu raporları dikkate alarak, Osmanlı Devleti ile tebaasının çıkarlarını korumaları amacıyla Havana'da Fahri Baş Şehbender statüsünde kişileri yetkilendirme gereği duymuşlardı. Bu çalışma, Küba ve Osmanlı Devleti arasında siyasi ilişkilerin tarihsel arka planına atf yaparak bilindiğinin aksine her iki tarafın kadim bir geçmişe sahip olduğunu dikkatlere sunmaktadır. Bu sebeple günümüzde Havana ve Ankara'nın angajman stratejisini (siyasi-iktisadi-kültürel vb.) esas aldıkları takdirde daha güçlü ilişkiler kurabilecek potansiyele sahip oldukları iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küba-Osmanlı Devleti-Havana-İspanya-Amerika Birleşik Devletleri

Political Relations of Ottoman Empire-Cuba in the Light of Archival Documents

Abstract: This study first gives an outline of the political history of Cuba from Madrid-Havana-Washington perspective and then conveys historical background of political relations established between Ottoman Empire and Cuba in the second half of XIXth Century to readers and the sources are supplied mainly throughout the archival documents. Despite being a geography distant from Ottoman Empire, Cuba and its surrounding caught attention of Turkish authorities; notably Turkish Embassy officials in Madrid and Washington, and senior authorities who were sent to the region reported developments/tensions to Istanbul as a reflection of multidimensional foreign policy. Taking these reports into consideration, Turkish authorities needed to authorize people with status of Honorary Consul General in Havana in order to protect interests of Ottoman Empire and the people. This study presents that Cuba and Ottoman Empire had a long-term history contrary to the known by referring to historical background of political relations between both sides. For this reason, today it is asserted that Havana

*) Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü
(e-posta: mehmetisaitdilek@gmail.com)

and Ankara have a potential to establish stronger relationships in case that they base on engagement strategy (political-economic-cultural etc.).

Keywords: Cuba-Ottoman Empire-Havana-Spain-United States of America

Makale Geliş Tarihi: 13.05.2016

Makale Kabul Tarihi: 28.06.2016

I. Küba/Tarihsel Arka Plan

Küba, 1600 irili ufaklı adadan oluşan bir takımadadır. Küba takımadası, Karayip Denizi'nde, Meksika Körfezi'nin girişinde bulunmaktadır. Bu nedenle Küba'ya Körfez'in anahtarı da denmektedir. En yakın ülkeler doğuda Haiti ve Dominik Cumhuriyeti (77 km uzaklıkta), güneyde Jamaika (140 km), kuzeyde ABD-Florida Yarımadası (180 km) ve batıda Meksika'dır (210 km). Takımadada, yaklaşık 111.000 km² bir alanı kaplamakta olup ana ada konumundaki Küba Adasının şekli bir timsahı andırır ve yaklaşık 1200 km uzunluğundadır (Navarro, 2015: 19; Bkz. Ek I).

Küba'nın sömürgeci güçlerle tanışması ana hatlarıyla incelendiğinde ilk olarak İspanya Kralının yetki verdiği İspanyol istilacılar/fatihler (Konkistadorlar) göze çarpar. Örneğin, Diego Velazquez önderliğindeki grup, 1510 yılı itibarıyla Küba'nın doğu kıyısında askeri faaliyetlere girerek yerli halka kötü muamelelerde bulunmaya başlamıştır. Bu muameleler neticesinde Küba'daki ilk İspanyol köyü, 1512 yılında "Nuestra Senora de la Asuncio de Baracoa" adında kurulmuştur (Navarro, 2015: 37-38).

Amerika kıtasında ilerleyen İspanyol komutanlarının ve askerlerinin, İspanyolca öğretmeleri ve Katolik yapmaları kaydıyla istedikleri kadar yerliyi kendi kontrolleri altına almasına izin veren bir sistem "encomienda" (himaye) geliştirilmişti. Buna ilaveten işgalciler ulaştıkları her yeni yerde, yerlilere "requerimiento" ismini verdikleri bir metin okuyorlardı. Bu metinde, Tanrı'nın Vekili Papa'nın, Karayip Adalarını Katolik İspanya Kralı ve Kraliçesiyle onların haleflerine bağışladığı, dolayısıyla Adadaki yerli halkın Kral'a ve onun temsilcilerine itaat etmeleri gerektiği anlatılıyordu. Ancak söz konusu uygulamalar suistimallere yol açmakta ve yerlilerin tamamen köleleştirilmeleri veya katledilmeleri sonucunu kaçınılmaz kılmaktaydı. Dolayısıyla ilerleyen yıllarda "yeni yasalar" adı altında düzenlemelere (1542) gidilmiş olsa da kısımlar nedeniyle yerlilerin sayısı azalmış; hayatta kalanlar ile adaya daha sonradan getirilen kölelere ise kötü muamelede bulunma uzun bir zaman daha devam etmiştir (Navarro, 2015: 39-41; Erhan, 2012: 32).

İspanya hakimiyeti altındaki önemli yerleşim yerlerinden bazılarının tarihsel süreç içerisinde İngiltere de sahip olmak istemişti. Bu yerleşim yerlerinden biri de Havana idi. İngiltere ve Fransa arasında Yedi Yıl Savaşı sürerken (1761); İspanya Kralı III. Carlos ve akrabaları, Fransız Kralı XV. Louis ile "Aile Pakti" adı verilen metni imzalamaya karar vermişlerdi. Bu girişime cevaben İngiltere, İspanya'ya da savaş açarak Havana'ya (Ha-

ziran 1762) saldırdı ve akabinde bir aydan fazla süren mücadeleler neticesinde Havana kentini ele geçirmeyi başardı. Ancak Yedi Yıl Savaşı'nın galibi İngiltere çok ciddi kazanımlar elde ettiğinden 1763 tarihli Paris Antlaşmasının ilgili maddesi gereğince; Havana kentini yeniden İspanya yönetimine bırakmış oldu (Navarro, 2015: 49-50).

Küba'da İspanya idaresinin yeniden sağlanması ve akabinde mevcut yönetimlerin otoriter tutumuna devam etmesinden ötürü ilk büyük ayaklanma Kübalı Carlos Manuel de Cespedes liderliğinde 10 Ekim Manifestosuyla (1868) başlamış oldu. Adı geçen manifesto; İspanya'nın Küba'yı çok kötü koşullara mahkum etmekle suçluyor ve ülkede baskının, ekonomik sömürünün kol gezdiğini ayrıntılarıyla aşağıdaki cümlelerle teşhir ediyordu: "İspanya adayı kanlı kılıçlarla yönetiyor, yurttaşlık haklarına sahip değiliz. Kübalılar en temel haklardan bile mahrumlar, kendi ülkelerinden sürülüyor ya da gerekli yasal süreç işletilmeden idam ediliyorlar. Onlara sessiz kalıp itaat etmekten başka seçenek bırakılmıyor" (Navarro, 2015: 66-67).

E.A. Grineviç'e göre; Küba halkının ulusal kurtuluş hareketi içinde yaşadığı en önemli dönem, Küba tarihine "Yüce Savaş" adı ile geçen, köleliğin kaldırılması ve bağımsızlık uğruna verilen Onyıl (1868-1878) Savaşı'dır. Bu savaş sırasında, halkına büyük bir bağlılıkla hizmet etmiş ve sonraki kuşaklarca da sürdürülen ulusal kurtuluş geleneğinin temellerini atmış bir kahramanlar kuşağı (Jose Marti vd.) yetişmiştir (Grineviç, 1999: 10-11; Bkz. Ek II).

Bilimsel bir çerçeveden bakıldığında ise 1878 yılında bağımsızlık elde etmeden barış anlaşması (Zanjon Paketi) imzalamak zorunda kalan Kübalıların yaşadığı yenilgi, reformcu görüşlerde bir patlamaya; devrimci harekette ise zayıflamaya neden oldu. Ancak o dönemden itibaren İspanya da, Kübalılara bazı özgürlükler ve siyasi haklar tanımaya ve zamanla kölelik sistemini ilga etmeye (1886) mecbur kaldı (Navarro, 2015: 79-83).

Ulusal Kurtuluş Savaşı, köleliğin ilgası ve başka ülkelerdeki şeker üretimindeki artış Küba toplumunun yapısında da önemli değişimlere zemin hazırladı. Eski köleler; ücretlilerin, zanaatkarların, çiftçilerin ve öteki özgür emekçilerin saflarına katılmaya başladılar. En zengin Kübalılar ise mülkiyetlerini yitirip; birçoğu kentli orta sınıfların parçası haline gelmiş oldular. Diğer yandan kırsalda şeker imalathanelerini ve topraklarını yitirenler, kendilerini artık sahip olmadıkları imalathaneler için şeker kamışı hasadına adanmışlar. Önceleri şeker kamışı sahiplerinin hem plantasyonları hem de imalathaneleri vardı. Ancak İspanya'nın bunlara zaman zaman el koyması, savaşın getirdiği yıkım, şeker üreten başka ülkelerle rekabet edebilmek için değirmenlerin modernizasyon yatırımlarının daha da büyük kaynaklar gerektirmesi, sermaye ve şeker üretimi hususunda yoğunlaşmaya sebep oldu. Şeker imalathanelerinin sayısının aniden düşmesiyle mülkiyet, şirketlere ve en güçlü plantasyon sahiplerine geçti. Tam bu dönemde Amerikan sermayesi Küba'ya, özellikle de şeker, maden ve tütün sektörlerine akmaya başladı. 1895 yılında ABD'nin adadaki yatırımları, o dönem için büyük bir meblağ olan 50 milyon doları buldu. Bir başka ifadeyle Küba, siyasi açıdan İspanya'nın bir sömürgesi kalmaya devam ederken; iktisadi açıdan

ise ABD'ye bağımlı olmaya başladı (Navarro, 2015: 83; Galeano, 2006: 101-102).

Böylesi bir ortamda toplanan Küba Ulusal İşçi Kongresi'nde (Ocak 1892); bireysel özgürlükler için verilen mücadeleyle; İspanya sömürge yönetiminden kurtulabilmek için yapılanlar arasında bir çelişki olmadığı sonucuna ulaşıldı. 10 Nisan 1892'de ise Jose Marti önderliğinde Küba Devrimci Partisi kuruldu. Bu partinin öncelikli hedefleri arasında; Küba'nın tam bağımsızlığını sağlayarak demokratik cumhuriyetin temellerini atabilme ve buna ilaveten Porto Riko'nun bağımsızlığını kazanmasına katkıda bulunabilme hususları ön plana çıkıyordu. Jose Marti, bir taraftan muhataplarına "gerekli savaşın" iyi, dürüst ve emektar İspanyollara değil, sömürgeci İspanyollara karşı olduğunu anlatırken (Navarro, 2015: 86-89); diğer taraftan da Latin Amerika halklarını ABD'nin emperyalist politikalar¹ uygulamaya çalıştığı iddiasıyla uyarma ihtiyacı hissediyordu. Bu planlamalar neticesinde; Küba halkı, 24 Şubat 1895 itibariyle Oriente eyaletinde bağımsızlığı uğrunda adımlar atmaya başlamış oldu. Lakin 19 Mayıs 1895'te Oriente eyaletinde gerçekleşen Dos Rios Muharebesi'nde Jose Marti hayatını kaybetti ve bu durum mevcut siyasal hareketin güç kaybetmesini kaçınılmaz kıldı (Navarro, 2015: 91-93).

Yaşanan bu hadiseye rağmen 1895 yılının Eylül ayının ortalarında Kurtuluş Ordusu kolordularından beşinin temsilcileri Camagüey eyaletinde bir araya geldiler. Meclis, Anayasayı onayladı akabinde Anayasa mucibince yasama ve yürütme erklerini içinde barındıran Hükümet Konseyi kurulmuş oldu. Bu oluşum, doğu eyaletlerinde başarılı bir şekilde yapılandıktan sonra askeri harekâtının yönünü batı eyaletlerine çevirdi ve bu harekât neticesinde İspanya ordusuna karşı önemli kazanımlar elde edilmiş oldu. Siyasi açıdan ise bu gelişme, hem ülke içinde hem de uluslararası platformlarda bağımsızlık hareketinin tanınırlığını ve itibarını artırmış oldu (Navarro, 2015: 94-97).

İspanya, askeri açıdan yaşadığı başarısızlıklar üzerine General Valeriano Weyler'i Küba'da görevlendirme kararı aldı; adı geçen şahıs idamlar, kitlesel sürgünler ve çiftlikleri kullanılmaz hale getirme gibi kötü muameleler yaptığı halde istenilen başarıyı yakalayamadı. Bunun üzerine İspanya, gecikmiş bir adım (1897) atarak geleneksel stratejisini ciddi bir değişime tabi tutmak zorunda kaldı ve Ada'da özerk bir hükümetin kurulduğunu ilan etti. Lakin bu adım, hem Küba halkının büyük bir kısmı tarafından samimi karşılanmamış hem de Ada'ya yönelik yüksek beklentisi olan ABD'ye müdahale imkanı sağlamıştır. Bu duruma ilaveten; 15 Şubat 1898'de Havana Körfezi'nde demirlemiş olan Amerikan savaş gemisi USS Maine'in bilinmeyen bir şekilde havaya uçurulması hadi-

1) Simon Bolivar'ın birlik oluşturma çabaları sonucunda 1826'da Panama Kongresi düzenlenmişti. ABD Dışişleri Bakanı James G. Blaine öncülüğünde ise "İlk Amerika Devletleri Uluslararası Konferansı 1889-1890'da Washington'da gerçekleştirilmiş ve Uluslararası Amerika Cumhuriyetleri Birliği kurulmuştur. Anılan Birlik, 1910 yılında ise Pan-Amerikan Birliği adını almıştır. ABD, Latin Amerika ülkeleriyle ekonomik işbirliği kurmak amacıyla bu tarz bir yaklaşım tercih etmişti. José Marti ise katıldığı konferansta ABD'nin yaklaşımını eleştiriye tabi tutmuştu (<http://www.mfa.gov.tr/amerikan-devletleri-orgutu.tr.mfa>); (Karras, 1974:77-99).

sesi; Amerikan kamuoyundaki savaş yanlısı kesimi daha güçlü hale getirdi. İspanya, bu olayın ABD tarafından “casus belli” (savaş sebebi) haline getirilmemesi için bir takım adımlar atmaya başladı. Lakin 1898 Nisan ayı içerisinde Kongre’nin verdiği yetkiyle ABD, öncelikle İspanya ile diplomatik ilişkileri kesti akabinde ise Küba’nın bağımsızlığını sağlama iddiasıyla Madrid’e savaş ilan etme gereği duydu (Navarro, 2015: 97-101; Nevins-Commager, 2005: 350-356).

ABD, İspanya idaresi altında uzun süre yaşamış olan Küba’ya neden bu kadar ilgi gösterip akabinde müdahalede bulunmuştur sorusuna cevap aramak gerekirse **ilkin**; adı geçen yerin ABD’nin güvenliği açısından jeostratejik bir konuma (sıçrama tahtası) sahip olduğu gerçeği çıkar ki Soğuk Savaş döneminde bu gerçek kendisini çok ciddi bir şekilde Washington’a hissettirecekti. **İkinci olarak**; ABD, Karayipler bölgesini denetleyebilmek için Küba’yı bir üs olarak elinde bulundurmak istemekteydi. **Üçüncü olarak**; Küba, şeker kamışı ve tütün üretimi açısından Amerikalı yatırımcıların dikkatini çekmiş bir bölge görünümünde olduğundan Amerikan çıkarlarının korunması söz konusuydu. **Dördüncü olarak**; ABD’deki kiliseler de, Küba halkının İspanyolların kötü muamelelerinden kurtarılmasını gerektiği yönünde Beyaz Saray’a ve Kongre’ye telkinlerde bulunmuşlardı (<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/583931.aspx>).

Beşinci olarak; XIX. yüzyılın sonlarına doğru ABD’nin ekonomik bakımından ölçek değiştirmesine paralel olarak, ülkedeki kamuoyu elitleri arasında daha etkili bir dış politika izlenmesi yönündeki eğilimler güçlenmişti. Nitekim The New Republic dergisinin kurucusu Herbert Croly, yeni bir dış politika geleneğine öncülük etmiştir. Zira “İlerici Emperyalizm” (Progressive Imperialism) olarak tanımlanan bu gelenek, ABD’nin diğer devletlere karşı uygarlaştırıcı bir misyon üstlenmeye hakkı olduğuna inanmaktaydı. Gerçekten de, ABD’yi kuranların sahip oldukları dünya görüşünün, ABD’nin güçlenen ekonomisiyle birleşmesi ilerici emperyalizm olarak adlandırılan bir dış politika geleneğinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu politikanın oluşumunda Alfred T. Mahan’ın da büyük etkisi olmuştur. Mahan, Roma İmparatorluğu’ndan etkilenmiş bir askeri stratejist idi ve geliştirdiği “Deniz Gücü Teorisi” ile ABD’de büyük yankı uyandırmıştı. Mahan’a göre; ABD deniz gücü olmak zorundaydı; çünkü Amerikan sanayisinin üretim fazlasına yeni pazarlar bulunması gerekiyordu. ABD’nin ekonomik yükselişinin, Mahan örneğinde görüldüğü gibi düşünce elitlerini ve başta William McKinley ve Theodore Roosevelt olmak üzere ABD Başkanlarını yönlendirdiğini görüyoruz. Bütün bunlar, ABD’nin kendi çevresini doğal bir yayılma alanı olarak algılamasıyla sonuçlanmıştır. Küba nedeniyle 1898 yılında başlayan savaş, Amerikan dış politikasının gelişimine dönüm noktası niteliğinde bir etki yapmıştır. Çünkü İspanya’nın yenilgiye uğratılması ister istemez ABD’yi geriye dönüşü olmayan bir biçimde büyük güçler arasına taşımıştır (Sümer, 2008: 124).

Altıncı olarak; ABD, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren (Thomas Jefferson dönemi) Küba’yı ele geçirme niyeti taşıdığından Washington’un er ya da geç böyle bir hamlede bulunması beklenen bir durumdu. Öyle ki ABD Dışişleri Bakanı John Quincy Adams,

1823 yılının Nisan ayında aşağıda ayrıntılarını verdiğimiz “Olgun Meyve Teorisi”ni ortaya atarak bu konudaki ABD bakışını daha da somut hale getirmişti. “Fiziksel yer çekimi gibi siyasi yer çekimi kuralları da vardır. İspanya’dan ayrılan bir Küba, olgun meyve nasıl ağaçtan toprağa düşmek zorundaysa, ABD’nin avucunun içine öyle düşecektir” (Navarro, 2015: 61-62).

Yedinci olarak; ABD dış politika aktörlerinin Monroe Doktrini ile hedefledikleri kıta içinde genişleme arzusu, bir takım yeni fikirlerin ortaya atılmasına da zemin hazırlamaktaydı. Bu derinleşme, kendisini “Açık Yazgı” (Manifest Destiny) olarak bilinen siyasal felsefede göstermiştir. Açık Yazgı anlayışı, ilk olarak gazeteci John O. Sullivan tarafından ortaya atılmıştır. Bu anlayışa göre, “ABD bulunduğu kıtada çok doğal bir yayılma hakkına sahipti ve ABD’ye bu hakkı veren bizzat Tanrı idi. Dolayısıyla, bu hakkı ABD’nin elinden almaya çalışmak, Tanrıya karşı gelmekle eş anlamlıydı. Bu düşüncenin temsilcileri, bununla yetinmeyip Tanrı’nın ABD’yi aynı zamanda dünyanın geri kalan yerlerini de özgürleştirmesi için görevlendirdiğine inanmaktaydı. Bu dünya görüşü, sürekli artış gösteren Amerikan nüfusunun kıtada yayılması için uygun bir ortam hazırlamış oldu” (Sümer, 2008: 123).

Sekizinci olarak; İspanya’nın çok sert tedbirler alıp Küba’daki ayaklanmayı bastırmaya çalışması Amerikan çıkarlarını tehdit eden bir görüntü sunmaktaydı. Dolayısıyla Washington, bu bölgeye daha çok ilgi göstermeye başladı. Öyle ki 1880’lerden itibaren, Monroe Doktrini’nin söylemden eylem düzeyine çıkarılmaya başlandığı bir döneme geçilmiş oldu. Amerikan siyasi literatüründe “Big Brother” (Ağabey) politikası olarak da nitelendirilen bir yaklaşımla, ABD Dışişleri Bakanı James Blaine, ilk Amerikan Devletleri Kongresinin (Pan-Amerikan) Washington’da toplanmasına (1889) öncülük etti. O zamana kadar Washington tarafından yönlendirilmiş, daha ziyade “gönüllü birlikteliğe” dayalı Pan-Amerikan düşüncesi, İspanya Savaşı sonrasında sistematik müdahalelerle derinleştirildi. Özelde Küba’yı genelde ise Latin Amerika ülkelerini ABD’nin denetimi altında bir ekonomik alana dönüştürme çabaları kapsamında 1910’da Buenos Aires’te 4. Konferans düzenlendi ve mevcut yapı Washington merkezli Pan-Amerikan Birliği’ne dönüştürülmüş oldu (Erhan, 2013: 86-87).

Son olarak; Monroe Doktrini, bilhassa 1901-1909 yılları arasında ABD Başkanlığı yapan Theodore Roosevelt döneminde ABD’nin Latin Amerika’ya müdahaleciliğinin meşruiyet zemini haline getirilmiş oldu. T. Roosevelt, Amerikan dış politikasıyla ilgili kaynakların büyük bölümünde “Büyük Sopa Politikası” ya da “Hücumbot Diplomasisi” denilen tarzın mimarı olarak ön plana çıkmış bir isimdir. Gerçekten de, ABD, XX. yüzyılın başında sanayileşmesini çoktan tamamlayıp iç düzenini sağlamayı başaran bir devlet olarak dünyanın büyük güçleri arasına girmeyi başarabilmiştir. ABD, sadece yakın çevresinde değil, Akdeniz coğrafyasından, Uzakdoğu’ya kadar pek çok yerdeki çıkarlarını, gerekli gördüğü takdirde güce veya güç kullanma tehdidinde başvurarak sağlamaya yönelik stratejisi izlemiştir. Bunun üzerine ABD’deki çeşitli siyasi gruplar, ülkenin, “kurucu ba-

balalarının” gösterdiği hedeften uzaklaşıp giderek bir “Avrupalı sömürge imparatorluğuna” dönüştüğü eleştirisini yapmışlardır (Erhan, 2013: 82,87-88).

ABD-İspanya Savaşının sonucuna bakıldığında ise savaşın galibinin Washington yönetimi olduğu görülmektedir. Askeri zaferin siyasi bir zaferle taçlandırıldığını gösteren 10 Aralık 1898 tarihli Paris Antlaşması uyarınca Küba, bağımsızlığa kavuşuncaya kadar geçici olarak işgal altında kalmak üzere, ABD’ye devredilmiştir. İspanya, buna ek olarak, Porto Riko ile Pasifik’teki Guam’ı savaş tazminatı olarak ve Asya’daki Filipinler’i de 20 milyon dolar karşılığında ABD’ye terk etmek durumunda kalmıştır (http://turkey.usembassy.gov/uploads/images/pkMD9H-FtBW5yfGN3x7c1w/amerikan_tarih_anahatlar.pdf).

ABD, Paris Antlaşması sonrası yaşanabilecek muhtemel riskleri azaltmak amacıyla Küba’da sırasıyla Amerikalı Generaller John R. Brooke ile Leonard Wood’a yetki vererek geçiş sürecinin kendilerinin lehine tamamlanmasını hedeflemiştir. Buna ilaveten; Başkan McKinley, 1901 Şubat’ında Senatör Orville Platt tarafından önerilen ve Senato’dan geçen Askeri Harcamalar Kanunu’nu imzalayarak Küba’ya kâğıt üzerinde bağımsızlık verse de aslında Ada, uzun yıllar bir sömürge türü olan ‘protektora/himaye’ rejimi (<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/590764.aspx>) altında kalmıştır. Bu kanunun içerdiği kanun değişikliğinin (Platt Kanun Değişikliği) sekiz maddesine bakıldığında; maddelerin Küba’nın egemenliğini ve saygınlığını zedeleyici şekilde yazıldığı göze çarpmaktadır. Akabinde gerçekleştirilen seçim neticesinde ABD’nin desteklediği Tomas Estrada Palma, 20 Mayıs 1902 itibarıyla Küba’da başkanlık görevine gelmiş oldu. Palma, 16 Şubat 1903 tarihinde Platt Kanun Değişikliğiyle uyumlu olarak, Küba ve ABD arasında ikili bir antlaşma imzalamış olup günümüzde Guantanamo üssünün bulunduğu toprakları ABD’ye kiralama kararı almıştır (Navarro, 2015: 111-118).

Üssü her zaman “Küba’nın kalbindeki hançer” olarak nitelendiren Fidel Castro, sık sık adı geçen yerdeki Amerikan askeri varlığını protesto etmiş olup (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/130409.asp>) günümüzde ise Küba Devlet Başkanı Raul Castro, ABD-Küba siyasi ilişkilerinin normalizasyonu kapsamında Guantanamo’nun Küba’ya iade edilmesi gerektiğini dile getirmeye devam etmektedir (<http://www.amerikaninsesi.com/content/obamadan-kubaya-tarihi-ziyaret/3247994.html>).

Guantanamo gibi önemli bir üssü ABD’ye kiralayan Tomas Estrada Palma’nın, 1905’te gerçekleşen seçim sonucunda ikinci kez Başkanlığı üstlendiği görülmektedir. Lakin seçim sürecinde ortaya çıkan bir takım olaylar toplumun önemli bir kesiminde büyük tepki oluşmasına zemin hazırladı. Tarihsel açıdan “Ağustos Küçük Savaşı” adıyla bilinen ayaklanma Küba’nın başkentini tehdit edecek kadar şiddetlendi. Bunun üzerine Palma, ABD’ye müracaat ederek Washington’un Adaya müdahalesine zemin hazırlayan girişimi gerçekleştirdi. Bunun üzerine, ABD, 1906 yılında Küba’ya ikinci kez müdahale ederek; ABD Savaş Bakanı William Taft’ı Geçici Küba Valiliği görevine getirmeye karar verdi. Akabinde Küba’da, ABD’nin mutlak egemenliğini simgeleyen siyasi aktörlerin (Jose Mi-

guel Gomez 1909-1913; Mario Garcia Menocal 1913-1921; Alfredo Zayas 1921-1923) hüküm sürdükleri bir dönem yaşanmaya başladı (Navarro, 2015: 120-145).

II. Osmanlı Devleti-Küba Siyasi İlişkileri

XIX. yüzyılın ikinci yarısına bakıldığında; Kuzey Amerika'da sanayileşme hız kazanırken, Güney Amerika'da büyük tarım işletmelerinin sayısının artışı göze çarpmaktadır. Bu çekici etkenler karşısında Osmanlı Devleti ise iç ve dış kaynaklı kronik sorunları kesif bir şekilde yaşamaya başladığı bir zaman diliminden geçmekteydi. İtici etkenler-çekici etkenler ikilemi uykuda olan dış göç geleneğini canlandırmış dolayısıyla Suriye halklarıyla Anadolu'nun bazı kesimlerinde yaşayan insanlar, yüzlerini Batı'ya çevirme gereği duymuşlardı (Karpas, 2003: 278).

İspanya Kraliçesi, Küba Adasına yönelik bu göç hareketliliğinden rahatsızlık duyarak artık Ada'ya pasaportsuz gidilmesine izin vermeme (14 Mayıs 1867) kararı almıştı. Bu talimattan kısa bir süre sonra ise Küba'da 10 Ekim 1868 Manifestosu ilan edilmiş ve daha önce de aktarıldığı üzere Ada'da yaşayan gruplar sömürge yönetimiyle On yıl süren bir savaş gerçeğiyle yaşamak durumunda kalmışlardır. Dolayısıyla İspanya sömürge yönetimi, adaya pasaportsuz girişlerin içten içe kaynamakta olan Küba'nın kontrolünü daha da zorlaştıracağını düşündüğünden pasaport zorunluluğu getirmeyi tercih etmiş ve bu husus göç edenlerin bir kısmının Osmanlı tebaası olmasından ötürü İstanbul'a da bildirilmiştir (Çiçek, 2012: 70).

Osmanlı Devleti, o günlerde tekrar gün yüzüne çıkmaya başlayan göçün nedenlerinden çok, sonuçları üzerinde duran bir anlayışla hareket etme stratejisi izlemekteydi. Zira XVI. yüzyıldan itibaren kapitülasyonların bir uzantısı olarak ortaya çıkan Protégé (koruma) sistemi, sonradan devletin egemenliğini tehdit eden bir unsur haline getirilmişti. Önceleri, Osmanlı Hükümetleri tarafından yabancı devletlerin Sefaret ve Şehbenderliklerinde çalışan kişilere verilen berat, sağladığı ekonomik ve adli ayrıcalıklar sayesinde zamanla bir kısım Osmanlı tebaasının da ilgi odağı haline gelmişti. Yabancı güçler ise, siyasi nüfuzlarını artırmak veya ekonomik faydalar elde etmek amacıyla "koruma patenti" adında bir belge uydurarak korumalarını Osmanlı tebaasına kadar genişletme stratejisi izlemişlerdi. Öyle ki; XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı tabiiyetinde olan binlerce kişi Protégé sisteminin avantajlarından yararlanmak için tabiiyetlerini bile değiştirme gereği duymuşlardı. Babiâli, XIX. yüzyıldan itibaren suiistimal edilerek iktisadi ve siyasi anlamda devlete yük getiren bu sistemi sınırlamak için pek çok önlem almak zorunda kalmıştır. Fakat alınan tüm önlemlere rağmen gayrimüslimlerin tabiiyet değiştirerek koruma sağlamaları engellenememiş ve bunun sonucunda 19 Ocak 1869 tarihinde Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi çıkarılmıştır. Bu yasa ile Osmanlı tebaasının yabancı devlet vatandaşlıklarına izinsiz olarak geçmesi yasaklanmıştır. Yasanın 5. maddesine göre; Osmanlı Hükümeti'nden izin almaksızın bir başka devlet vatandaşlığına geçen kişilerin yeni tabiiyetleri geçersiz sayılacaktı. Babiâli suiniyetle hareket eden bir kısım Osmanlı tebaasının yabancı devletlere

kapitülasyonlarla tanınmış ayrıcalıklardan yararlanmalarını önlemek amacıyla çıkarttığı Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile Protégé (koruma) konusundaki suiistimallere son vermiş gibi görünse de çoğu gayrimüslim olan birçok Osmanlı tebaası yabancı devlet vatandaşlığına geçmeye devam etmiştir (Konan, 2009: 169-170; 185-186). Bu durum ilerleyen yıllarda özellikle ABD-Osmanlı Devleti arasında tabiiyet sorunu başlıklı anlaşmazlığın yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır (Erhan, 2001: 226-234).

Küba ve Osmanlı Devleti yukarıda bahsettiğimiz üzere bir takım problemlerle uğraşırken; Osmanlı Devleti'nin Washington Sefareti (Orta Elçilik düzeyi), Küba Adası'nda Fahri Baş Şehbender statüsünde bir kişinin görevlendirilmesini İstanbul'dan talep etme gereği duymuştur. Öyle ki 10 Ocak 1873'te İstanbul'a ulaşan yazıda; Washington Sefareti, John Grandi adlı bir kişiyi Küba'da Fahri Baş Şehbender² statüsünde maaşsız olarak çalışması için önermiştir. Bu konuyla ilgili belgenin içeriğine bakıldığında; Küba Adası'nın bulunduğu konum itibarıyla, İspanya'nın önemli sömürgelerinden biri olduğu ve bu durumunda Avrupa Devletlerinin dikkatini çektiğinden ticaret açısından önemi bilinen Havana Limanı'nda konsolos bulundukları ifade edilmiştir. Bu bilgiler kapsamında; Osmanlı Devleti Washington Sefareti, yetki alanı içinde Küba Adasının bulunmadığına atf yaptıktan sonra Amerika sahillerine yakınlığı ve siyasi/iktisadi yönleriyle Avrupa'dan daha ziyade Amerika'yla münasebetlerinin yoğun olduğu Küba Adası'nda; bir Fahri Baş Şehbenderliğin kurulmasını tavsiye etme gereği duymuştur (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.HR. (İradeler Hariciye), 258/15427). Sultan Abdülaziz döneminde gerçekleşen bu talebe İstanbul olumlu cevap vermiş ve John Grandi, 1873 yılı itibarıyla Fahri Baş Şehbender statüsünde Havana Limanı'nda görevlendirilmiştir (BOA, HR.TO. (Hariciye Nezareti Tercüme Odası) 115/91; BOA, İ.HR. 258/15427).

Osmanlı Devleti, Küba Adası'na bu görevlendirmeyi yaparken; Amerika Kıtasına yönelik göçler 1878-1879 tarihinden itibaren yine artma eğilimi göstermeye başladı. Hatta ilk kez Güney Amerika ve Karayipler'e yönelen bir hareket de varlığını bu dönemde hissettirmişti (Karpat, 2003: 281). Osmanlı makamları, başta Suriye ve Cebel-i Lübnan olmak üzere kendi tebaasının Amerika Kıtasına göç etmesinden ciddi bir şekilde rahatsızlık duymaktaydı. Öyle ki İstanbul, İspanya tedbir almadan önce zaten mevcut durumdan duyduğu rahatsızlığı somut bir şekilde göstererek ilgili makamlara bu konuda tedbir alınması talimatını vermişti ancak istediği sonuca ulaşamamıştı.³ Buna ilaveten Osmanlı Devleti, yaşanan göç hadiselerinin de etkisiyle o dönemde yurt dışı temsilciliklerinin sa-

2) Fahri Şehbender, Başşehbender ve şehbender vekillerinden ibarettir. Fahri şehbenderlerin maaşları olmayıp 57. bendde mezkur cetvelde tayin olunan miktar akçe hasılatından ahz edeceklendir. Sefaretin teklifi üzerine bairade-i seniye tayin olunurlar. Bkz. (Girgin, 1994: 50).

3) Örneğin; Dilenmek maksadıyla İspanya'ya gidip oradaki Osmanlı Şehbenderliklerine müracaat eden Osmanlı vatandaşlarının sayısı arttığından böylelerine pasaport verilmemesi ve bu şekilde ecnebi memleketlerine gitmelerine mani olunmasının tamamen tebliğ edildiği. (BOA, DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemî), 1526/118; Osmanlı Devleti'nin göçü engellemek amacıyla tedbir almaya çalıştığına dair bir başka belge için Bkz. (BOA, DH.MKT. 1654/43; 1661/31).

yısını artırarak veya mevcut olanların bir kısmını yeniden gözden geçirme kararı alarak sadece tebaasını koruma isteği değil aynı zamanda bu kişilerin diplomatik zırh edinme amacıyla devletlerden pasaport almalarına engel olmaya çalışmaktaydı (Karpaz, 2003: 284; 1886 tarihli Elçilikler ve Şehbenderlikler listesi için Bkz. Girgin, 1994: 46-48).

Osmanlı Devletinin kayıt dışı göç hususunda yaptığı girişimlere rağmen istenilen sonuç alınamamış ve buna bağlı olarak da İspanya, özellikle 1890 yılı itibariyle Osmanlı tebaasının Küba ve Filipinler'e yönelik göçünü yasaklamak üzere yeniden harekete geçmeye başlamıştır. Öyle ki Barselona Baş Şehbenderliği, Osmanlı tebaasının Küba ve Filipin Adalarına muhaceretlerinin meni hususunda İspanya Hükümeti'nin bir takım tedbirler almaya başladığını İstanbul'a bildirmiş; İstanbul da adı geçen yerlere gidecek olan Osmanlı tebaasının pasaportlarının vize edilmemesi hususunu Madrid Sefaretine duyurma ihtiyacı hissetmiştir (BOA, DH.MKT.1762/97).

Amerika Kıtasına yönelik göç olgusu ister istemez sorunları da beraberinde getirmekteydi. Örneğin; Havana'da ikamet etmekte olan Quirico Gallostra imzasıyla (15 Eylül 1889) Osmanlı Devleti'nin Madrid Sefaretine gönderilen bir mektupta; Osmanlı tebaasına mensup ve aslen Lübnanlı Arap olan dört kişinin Havana'da yürüttükleri ticari faaliyet sırasında yüklü miktarda bir paranın kaybolması sonrası aralarında çıkan anlaşmazlığa ilişkin bilgi verilmekte ve olayın mahkemeye intikal etmesinin ardından sorunun içinden çıkılmaz bir hal aldığından şikayet edilmektedir. Quirico Gallostra, Osmanlı tebaasına mensup bu kişilerin İspanyolca bilmemeleri, adada yürürlükte bulunan yargılama sistemine aşına olmamaları ve kendilerine hiçbir şekilde hukuksal yardım ve destek sağlanmaması yüzünden altı ayı aşkın süredir perişan bir halde bulduklarını belirttiikten sonra, bu kişilerin haklarının daha fazla ihlal edilmemesi için Madrid Sefareti'nin girişimde bulunmasını talep etmiştir (Çiçek, 2012: 73).

1890 yılı başlarında Osmanlı tebaasından yaklaşık 4000 kişi⁴ Küba'da ikamet ettiğinden ve kuvvetle muhtemeldir ki Fahri Baş Şehbender John Grandi Ada'da aktif görevde bulunmayışından ötürü az önce bahsedilen soruna benzer vaka sayısında artış söz konusu olmuştur. Bunun üzerine İspanya'daki Osmanlı diplomatları, tebaa içerisinde yer alan bazı kişilerin dilekçelerini de resmi yazıya ekleyerek; Quirico Gallostra'nın Havana'da Fahri Baş Şehbender olarak görevlendirilmesini İstanbul'a iletme kararı almıştır. Akabinde Hariciye Encümeni'nce bu öneriye olumlu bakıldığından Quirico Gallostra, Havana'da Fahri Baş Şehbenderlik görevine getirilmiştir (BOA, İ.HR., 316/20301).

Küba'daki Fahri Baş Şehbenderin Quirico Gallostra olduğunu ve görevinin 1900'lü yıllarına başına dek sürdüğünü Kübalı tarihçi Rigoberto Menendez Paredes'in "Los

4) 1885-1889 yılları arasında göç edilen bir yer olarak verilen Havana, nihai bir hedef olmaktan ziyade gemiler için bir aktarma noktasıydı. 1887 yılında Havana'ya gelen göçmen sayısı 254'tür. Bkz. (Karpaz, 2003: 296; Amerikan resmi istatistiklerine göre; 1820-1889 döneminde toplam 3000'ün üzerinde kişi Osmanlı Devleti'nden ABD'ye göç etmişti Bkz. (United States Department of Homeland Security. Yearbook of Immigration Statistics: 2011, 2012: 6).

Arabes en Cuba” (Küba’da Araplar) adlı kitabından da öğreniyoruz. Parades’e göre; Adaya girip çıkan Arap göçmelerinin ve Osmanlı tebaasından tüm yolcuların işlemlerini 1892’den beri Quirico Gallostra yürütüyordu. Şehbenderlerin vazifelerinin başında devlet tebaasının her türlü doğum, ölüm ve nikaha dair işlerine bakmak da olduğundan Küba kaynaklı bir belgede; Küba’da ikamet eden Osmanlı vatandaşı bir çiftin 1898 tarihli evlenme belgesinin hazırlanmasında Quirico Gallostra’nın da adı göze çarpmaktadır (Reyes, 2010: 91-92; 135-136; Girgin, 1994: 49-50).

ABD-İspanya siyasi ilişkilerinde gerginlik düzeyi gün geçtikçe rekabetten savaşa doğru sürüklenirken; II. Abdülhamit izlediği çok yönlü dış politikanın bir yansıması olarak ülkelerin iç ve dış politikada yaşadığı sorunları/gelişmeleri yakından takip etmeyi ilke edinmişti. Örneğin II. Abdülhamit, Girit sorunu ile mücadele ettiği günlerde Hasan Enver Paşa başkanlığında bir heyeti Küba’ya da göndererek (1898) gerekli istihbaratın ve askeri stratejilerin birinci elden öğrenilmesini amaçlamıştı. Öyle ki Hasan Enver Paşa, adanın doğusundaki Santiago de Cuba’daki çatışmaları izlemek için Amerikalı General William Rufus Shafter’e müracaat etmiştir, J.D. Miley adlı Amerikalı askeri yetkili 10 Temmuz 1898 tarihli cevabında; “koşulların yabancı subayları konuk etmeye pek uygun olmadığını ama yine de gelmeyi arzu ettiği takdirde, ertesi sabah kendisine bir at yollayabileceklerini” bildirmiştir. Akabinde İstanbul’a gönderilen telgraflarda (13 Temmuz; 23 Temmuz 1898); Hasan Enver Paşa’nın Küba’da yaralandığı ve New York’a geçmek zorunda kaldığı bilgisi verildiğinden; Osmanlı Paşasının cepheleri ziyaret etmiş olma ihtimalinin kuvvetle muhtemel olduğu kanaati oluşmaktadır (Kutlu, 2013: 35; Reyes, 2010: 88-90).

Hasan Enver Paşa, görevi gereği; Küba-İspanya-ABD ağırlıklı değerlendirmelerini raporlar eşliğinde İstanbul’a bildirmekteydi. Örneğin bu raporlardan birinde, şu dikkat çekici hususları belirtme gereği duymuştur: “Kübalılar ne başka bir ülkeye bağlı olmak ne de başkalarının hâkimiyetini desteklemek için savaşıyorlar, onlar tam bağımsızlık için savaşıyorlar. Neredeyse kazanmış oldukları savaşı bitirmeyi hızlandırmak için belki ABD’nin yardımını kabul edebilirler. Kübalıların ruhunda ne pahasına olursa olsun bağımsızlığı elde etme kararlılığını görüyorum. Kültür, dinî sebepler ve vatansever değerlerden dolayı eğer ABD adayı topraklarına dâhil etmeye niyetlenirse onlara karşı da savaşmaya hazır olacaklardır (Yılmaz, 2010: 22; Kurgusal bir çalışma için Bkz. Abascal, 2012: 1-280).

Daha önce de belirtildiği üzere ABD, İspanya ile gerçekleştirdiği savaşı kazandığından taraflar arasında Paris Antlaşması imzalanmış olup bu antlaşmanın ilgili maddeleri gereğince Washington, Küba’da sırasıyla Amerikalı Generaller John R. Brooke ile Leonard Wood’a (1898-1902) geniş yetkiler vermiştir. Küba’da yönetimin el değiştirmesinden ötürü Havana’da Şehbenderlikleri bulunan diğer devletler gibi Osmanlı Devleti de kısa bir süre içerisinde (1899) harekete geçmek durumunda kalmıştır. Öyle ki bu hususta yapılan çeşitli yazışmalar neticesinde Osmanlı makamları, Fahri Baş Şehbender statüsündeki Quirico Gallostra’nın beratının yenilenecek görevine devam etmesini ABD’den talep

etme gereği duymuşlardır (BOA, BEO (Bâb-ı Âlî Evrak Odası), 1390/104218; BOA, BEO, 1449/108617).

Küba'daki askeri yönetimin görevi sona erer ermez Washington, bu kez Tomas Estrada Palma'yı desteklemiş ve buna bağlı olarak da Küba'da başkanlık görevine (20 Mayıs 1902) Palma getirilmiştir. Palma, 10 Eylül 1902 tarihinde II. Abdülhamit'e gönderdiği mektubunda (nâme); askeri yönetimin adayı terk etmesini müteakip Küba Anayasası gereğince Başkan seçildiğini ve bundan dolayı da iki ülke arasında dostane ilişkilerin muhafazasını sürdürmeyi istediğini ifade etmekteydi (BOA, Y.PRK.HR. (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı), 32/56); BOA, Y.A.RES. (Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı), 119/22). Bu mektuba cevaben (13 Ocak 1903) II. Abdülhamit de Palma'nın dostane ilişkileri sürdürme teklifinden hoşnut kaldığını bildiren bir cevap vermiştir (BOA, Y.PRK.HR. (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı), 32/56).

Palma başkanlığındaki yeni iktidar, Osmanlı Devleti'ne bir konsolos atayacakları zamana kadar vatandaşlarının ve ülkelerinin menfaatlerinin Washington tarafından temsil edilmesini istemekteydi. Bu durum, Kübalı yetkililer üzerindeki Amerikan nüfuzunun ne düzeyde etkili olduğunu göstermektedir. Öyle ki Washington'dan gelen talimat (24 Mayıs 1902) üzerine ABD'nin İstanbul Sefiri Leishman, Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa'ya bu talebi iletme (26 Mayıs 1902) imkanı bulmuş ve bu hususta kendilerine gerekli iznin verilmesini istemiştir. Lakin Leishman; Osmanlı Devleti'nin kısa süre içerisinde kendisine cevap vermemesini gerekçe göstererek ikinci kez devreye girmiş olup aynı içerikli resmi yazıyı (9 Haziran 1902) ikinci kez Osmanlı Hariciye Nezareti'ne göndermek durumunda kalmıştır (FRUS, with the Annual Message of the President Transmitted to Congress December 2, 1902, 1903: 1041-1042; BOA, Y.A.HUS. (Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı), 430/61; 431/62; 432/32; 434/62).

ABD'nin İstanbul Sefareti'nde görevli bir başka yetkili Bay Spencer Eddy ise 17 Eylül 1902 tarihinde Hariciye Nazırı Ahmed Tevfik Paşa ile görüşme imkanı bulmuş ve sözü Küba Hükümetinin henüz kabul edilmeyen talebine getirmiştir. Nazır, Padişahın konuyla ilgilenip olur demesiyle ancak bu talebin kabul edilebileceğine vurgu yaptığın- dan; Türk yetkilinin mevcut gerekçesi Bay Eddy tarafından aynı gün Washington'a iletilmiştir (FRUS, 1902, 1903: 1042). Buna ilaveten; Kübalı siyasi aktör Palma, Amerikan Kongresi'ne yazılı olarak sunulan 6 Nisan 1903 tarihli konuşmasında; Osmanlı Devleti, Fas ve Liberya dışındaki tüm devletlerin Küba'yı tanıdığını ifade etme gereği duymuştur (FRUS, 1903, 1904: 356).

ABD ve Küba'nın bu konudaki ısrarlı tutumları üzerine Osmanlı makamları harekete geçmek durumunda kalmış ve Osmanlı sınırları içerisinde Küba vatandaşlarının bulunup bulunmadığını (Mart 1903) araştırmaya başlamışlardır (BOA, BEO, 2023/151711).

Osmanlı makamlarının kayda aldıkları (Ekim 1903) değerlendirmeler neticesinde; Kübalıların, Osmanlı ülkesinde Amerikalıların sahip olduğu yasal duruma ve sözleşmelere sahip olmadıklarından, haklarında uygulanacak muamele ve korumanın Avrupa'nın genel hukuk kurallarına uygun olarak düzenleneceği; ayrıca iki ülke arasında istinabe

(davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek üzere başka bir yerde bulunan bir tanığın ora mahkemesinde ifadesinin alınması) ve adli evrak tebligatına ilişkin itilafname sözleşmesi yapılması gerektiği bildirilmiştir (Temel, 2004: 120).

Kasım 1903 başlarında ise Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ, Küba Hükümet Reisi Palma'nın talebini ele alarak yayınladığı mazbatayla Küba Hükümeti ile ahalisinin menfaatlerinin muhafazası görevinin Amerika konsoloslarına bırakıldığını bildirmiş (BOA, İ.HR., 386/36; FRUS, 1903, 1904: 760) olup bu husus ilgili makamlara da iletilmiştir (BOA, BEO, 2219/166401; BOA, BEO, 2219/166400; BOA, DH.MKT., 800/69).

Küba'da yaşayan Osmanlı tebaasına dönüldüğünde; tebaadan bazı kişilerin zaman zaman hoş olmayan hareketlerde buldukları (1915) Osmanlı Devleti'nin Washington Sefareti tarafından İstanbul'a iletilmiştir. Bu bilgiye ilaveten; Washington Sefareti, I. Dünya Harbi esnasında; başta Arjantin ve Brezilya olmak üzere diğer bazı Amerika Kıtası Devletleri'nde Osmanlı Devleti ile tebaasının menfaatlerinin muhafazasının gayri resmi surette Alman Elçileri ve Konsolosları tarafından gözetildiğini (1916) bildirmekteydi. Lakin mevcut durumun gayri resmi surette sürdürülmesinden dolayı taraflardan çeşitli şikayetlerin kendilerine ulaştığı dolayısıyla İstanbul'un ilgili devletler nezdinde teşebbüste bulunması talep edilmekteydi (BOA, HR.SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi) 77/9).

Bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey, ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi nedeniyle; Washington ile siyasi ilişkileri (20 Nisan 1917) kesmek zorunda kaldıklarını ABD'nin İstanbul Büyükelçisi A. Elkus'a bildirme gereği duymuştu (FRUS, 1917, Supplement 1, The World War, 1931: 603).

Bunun üzerine İsveç, Osmanlı Devleti'ndeki Amerikan menfaatlerini 26 Nisan 1917'den itibaren korumaya başlarken; ABD'deki Türk menfaatlerini de İspanya üzerine alıyordu. Öyle ki İspanya'nın ABD Büyükelçisi Juan Riano, 27 Nisan 1917 tarihi itibarıyla Türk menfaatlerini İspanya'nın üzerine aldığını Washington'a iletmışti (FRUS, 1917, Supplement 1, The World War, 1931: 621).

İspanya, Osmanlı Devleti'nin ABD'deki menfaatlerini üzerine aldığından bazı durumlarda İstanbul'un bilgisine başvurabiliyordu. Örneğin İspanya'nın New York Baş Konsolosluğu, Kanada ve Küba gibi ülkelerde Osmanlı Konsolosluk işlerinin hangi ülke tarafından yürütüldüğünü (1920) İstanbul'a sorma gereği duymuş ve bu durum üzerine de Türk yetkililer İsveç'in adı geçen iki ülkede Osmanlı Devletinin ve vatandaşlarının menfaatlerini koruma görevini üzerine aldığına bildirme ihtiyacı hissetmişti (BOA, HR.SYS.2121/22; BOA, HR.SYS. 2121/20).

III. Sonuç

XIX. yüzyılın son yarısında Osmanlı tebaasına mensup bazı kişiler, özellikle çekici ve itici etkenlerin de etkisiyle Amerika Kıtası'na yönelmeye başlamışlardı. Bu durum mevcut Elçilik/Konsolosluk ağlarının Küba örneğinde de görüleceği üzere daha da genişletilmesine zemin hazırlamıştır. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin Washington Sefareti; Küba, İspanya'nın idaresindeyken harekete geçmiş ve adı geçen yerin jeopolitik ve jeostratejik

bir değer olarak yükselmesinden de ötürü Havana'ya Fahri Baş Şehbender (John Grandi) görevlendirilmesini İstanbul'a tavsiye etmiştir. 1890 yılı başlarında ise İspanya'daki Osmanlı diplomatları; mevcut talepleri esas alarak bu kez Quirico Gallostra'nın Havana'da Fahri Baş Şehbender olarak görevlendirilmesini İstanbul'a iletme kararı almış ve adı geçen kişi İstanbul'un oluruyla göreve başladıktan sonra Osmanlı Devleti ile Küba arasında köprü görevi görme vasfı taşımıştır.

ABD ve İspanya, Küba ve çevresinde hegemonya kurmaya çalıştığından taraflar arasında rekabet büyümüş ve buna bağlı olarak da ABD-İspanya Savaşı (1898) kaçınılmaz hale gelmiştir. Osmanlı Devleti, bu savaşın muhtemel siyasi, askeri ve iktisadi etkilerini izleyebilmek amacıyla üst düzey askeri yetkilisini bölgeye göndermiş ve çok yönlü dış politika kapsamında en uzak coğrafyalardan birinci elden bilgi aktarımı sağlamayı başarmıştır.

ABD-Küba arasında günümüzde devam eden normalizasyon süreci, Türkiye'nin de bölgeye daha çok yönelmesine katkıda bulunmuş ve bu kapsamda karşılıklı resmi ziyaretler ile ilişkilerin daha gelişmesi ve çeşitlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma Küba ve Osmanlı Devleti arasında siyasi ilişkilerin tarihsel arka planına atf yaparak bilindiğinin aksine her iki tarafın kadim bir geçmişe sahip olduğunu dikkatlere sunmaktadır. Bu sebeple günümüzde Havana ve Ankara'nın angajman stratejisini (siyasi-iktisadi-kültürel vb.) esas aldıkları takdirde daha güçlü ilişkiler kurabilecek potansiyele sahip oldukları bu çalışmada iddia edilmektedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, BEO (Bâb-ı Âlî Evrak Odası), 1390/104218.

BOA, BEO, 1449/108617.

BOA, BEO, 2023/151711.

BOA, BEO, 2219/166400.

BOA, BEO, 2219/166401.

BOA, DH.MKT, (Dahiliye Mektubi Kalemi), 800/69.

BOA, DH.MKT. 1526/118.

BOA, DH.MKT. 1654/43.

BOA, DH.MKT. 1661/31.

BOA, DH.MKT.1762/97.

BOA, HR.SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi) 2121/20.

BOA, HR.SYS.2121/22.

BOA, HR.SYS. 77/9.

BOA, HR.TO. (Hariciye Nezareti Tercüme Odası) 115/91.

- BOA, İ.HR. (İradeler Hariciye), 258/15427.
BOA, İ.HR. 316/20301.
BOA, İ.HR., 386/36
BOA, Y.PRK.HR. (Yıldız Perakende Evrakı Hariciye Nezareti Maruzâtı), 32/56.
BOA, Y.A.HUS. (Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı), 430/61.
BOA, Y.A.HUS. 431/62.
BOA, Y.A.HUS. 432/32.
BOA, Y.A.HUS. 434/62.
BOA, Y.A.RES. (Yıldız Sadaret Resmî Maruzat Evrakı), 119/22.

2. Resmi Yayınlar

- United States Department of Homeland Security (2012). *Yearbook of Immigration Statistics:2011*. Washington.
- United States Department of State Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, with the Annual Message of the President Transmitted to Congress December 2, 1902, (FRUS), (1903). Washington: U.S. Government Printing Office.
- United States Department of State Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, with the Annual Message of the President Transmitted to Congress December 7, 1903, (FRUS), (1904), Washington: U.S. Government Printing Office.
- United States Department of State Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, (FRUS) 1917. Supplement 1, The World War (1931). Washington: U.S. Government Printing Office.

3. Kitaplar

- Abascal, E. G. (2012). *Havana'da Türk Tutkusu 1898*, (Çev. Mehmet Necati Kutlu-Ceren Karaca), Everest Yayınları.
- Erhan, Ç. (2012). “Avrupa’da Güç Mücadelesi ve Westphalia Düzeni”, *Siyasi Tarih I*, Ünite II, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Erhan, Ç. (2001). *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Galeano, E. (2006). *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, (Çev.Atilla Tokatlı-Roza Hakmen), İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Girgin, K. (1994). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, Ankara: TTK.
- Grineviç, E.A. (1999). *Küba Devrimin Geçtiği Yol*, (Çev.Mazlum Beyhan), Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

- Karpat, K. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, (Çev. Bahar Tırnakcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Navarro, J. C. (2015). *Küba Tarihi Bir Halkın Biyografisi*, (Çev.Gözde Kök-Ali Somel), İstanbul: Yazılama Yayınevi.
- Nevins, A. – Commager, H. S. (2005). *ABD Tarihi*, (Çev.Halil İnalçık), Ankara: Doğu Batı.
- Reyes, Y. B., (2010). *Osmanlı İmparatorluğu İle Küba Arasında Köprü Oluşturan Olaylar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Temel, M. (2004). *XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı Latin Amerika İlişkileri*, İstanbul: Nehir Yayınları.

4. Makaleler

- Çiçek, N. (2012). “Osmanlı İmparatorluğu ve Küba İlişkilerinin Başlangıcı”, *Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)*, Ankara: Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s.63-118.
- Karras, B. J. (1974). “Jose Marti and the Pan American Conference, 1889-1891”, *Revista de Historia de América*, No. 77/78, s.77-99.
- Konan, B. (2009). “Osmanlı Devleti’nde Protégé (Koruma) Sistemi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:58, Sayı:1, s.169-188.
- Kutlu, M. N. (2013). “Başlangıcından XX. Yüzyıla Kadar Türk-Latin Amerika İlişkilerine Genel Bir Bakış ve Bazı Dönüm Noktaları”, *Latin Amerika Çalıştay*, (22-23 Kasım 2012, Ankara) Bildiriler Kitabı, Ankara: Ankara Üniversitesi LAMER Yayınları, s.25-39.
- Sümer, G. (2008). “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s.119-144.
- Yılmaz, Ö. F. (2010). “Küba’daki Osmanlılar”, *Yedikıta*, Sayı:27, s.14-23.

5. İnternet Kaynakları (Son Erişim Tarihi 23 Temmuz 2016)

- <http://www.amerikaninsesi.com/content/obamadan-kubaya-tarihi-ziyaret/3247994.html>
- <http://arsiv.ntv.com.tr/news/130409.asp>
- <http://merrick.library.miami.edu/cdm/singleitem/collection/cubanphotos/id/4291/rec/47>
- <http://www.mfa.gov.tr/amerikan-devletleri-orgutu.tr.mfa>
- http://turkey.embassy.gov/uploads/images/pkMD9H-FtBW5yfGN3x7c1w/amerikan_tarih_anahatlar.pdf
- <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/583931.aspx>
- <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/590764.aspx>
- <http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/namerica/caribb/cu.htm>

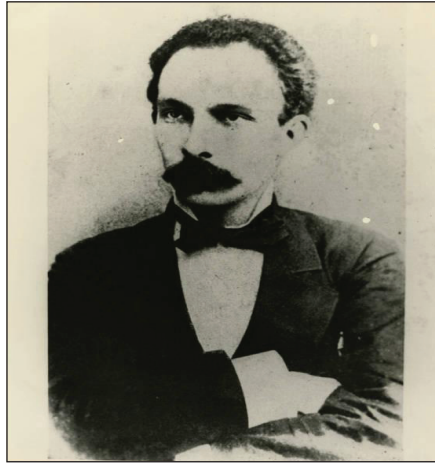
EK I

Küba'nın Coğrafi Konumu

<http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/namerica/caribb/cu.htm>

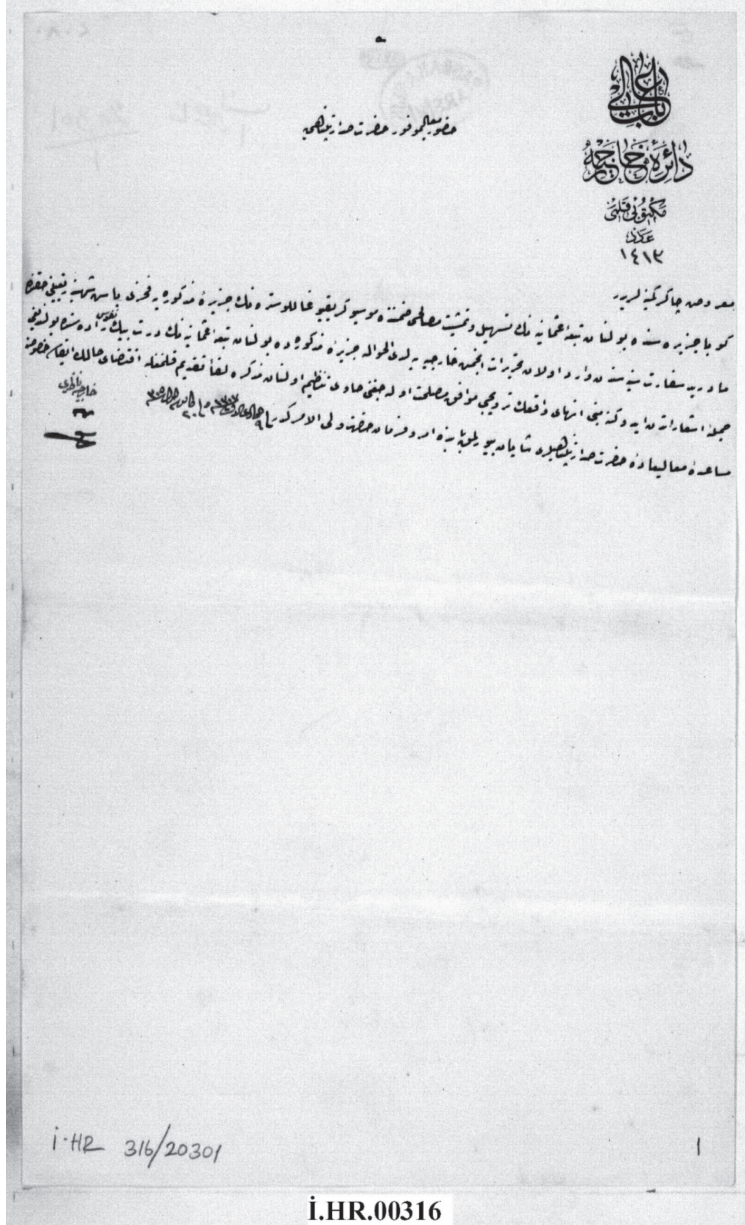
EK II

Jose Marti

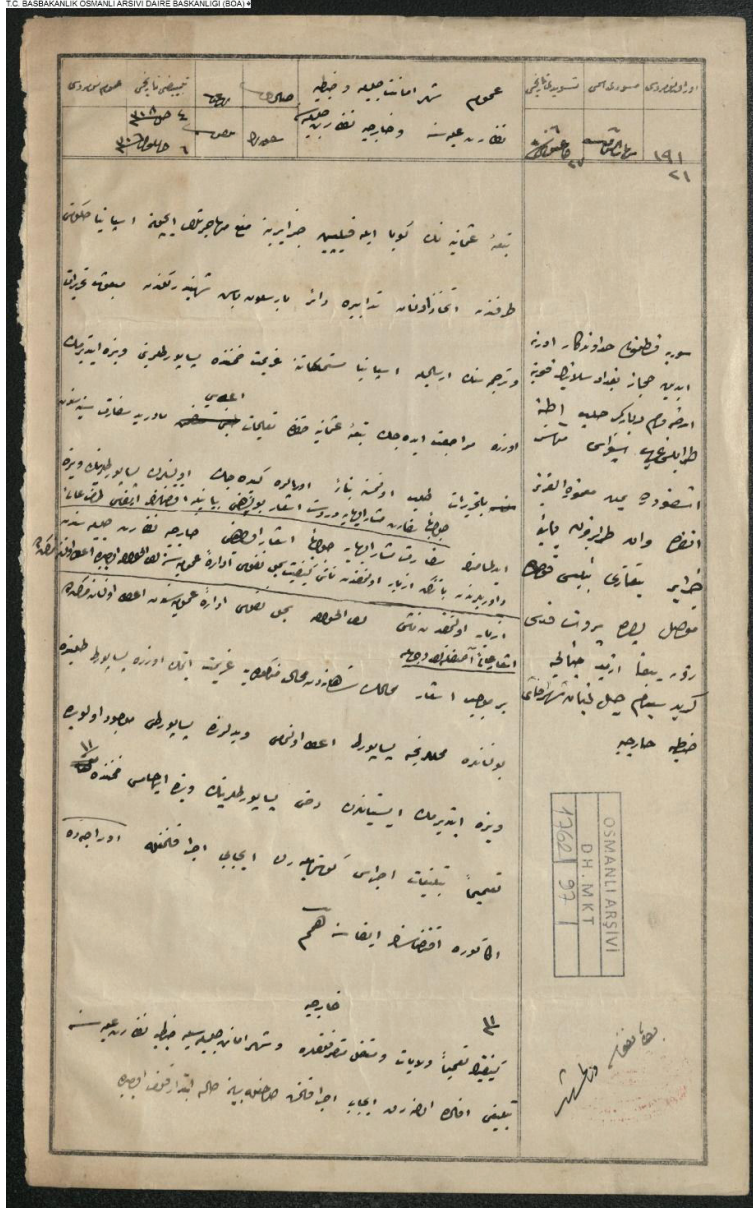
<http://merrick.library.miami.edu/cdm/singleitem/collection/cubanphotos/id/4291/rec/47>

EK IV

Küba'ya Fahri Baş Şehbender Olarak Quirico Gallostra İsmi Öneriliyor

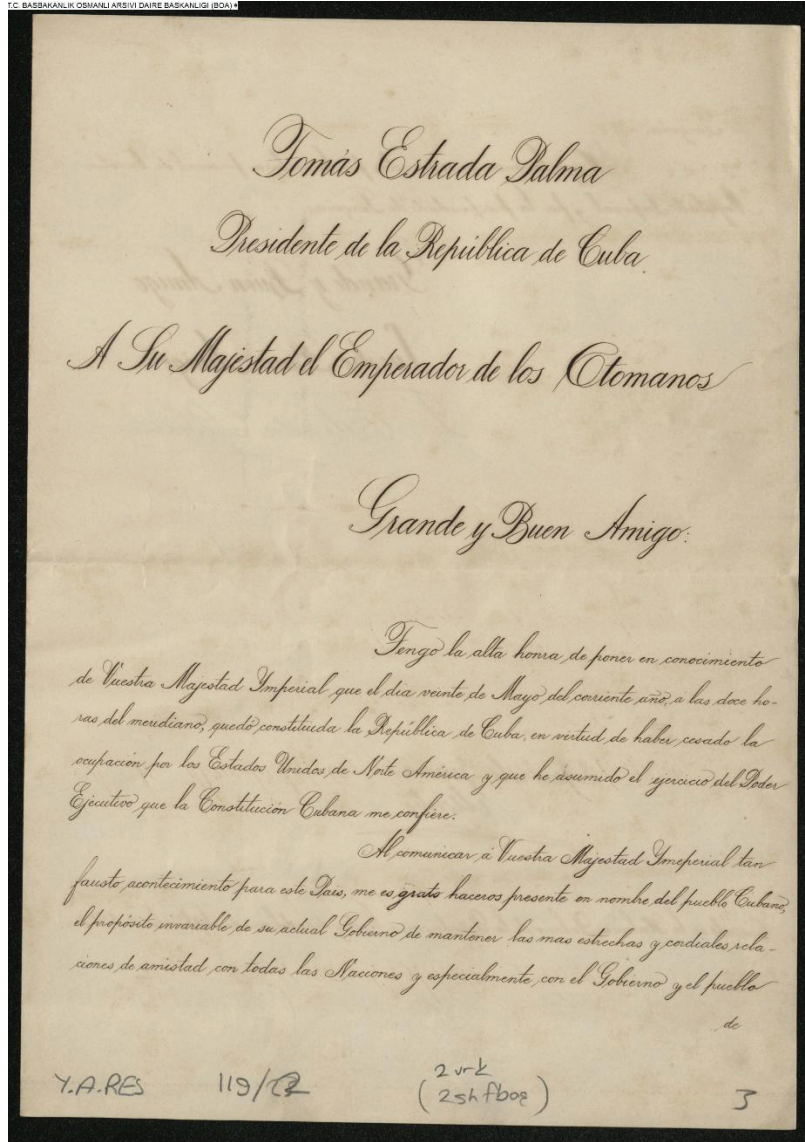
EK V

DH.MKT.01762.00097.001

Osmanlı tebaasının Küba ve Filipin adalarına muhaceretlerinin menî hususunda İspanya Hükümeti'nin bir takım tedbirler aldığı

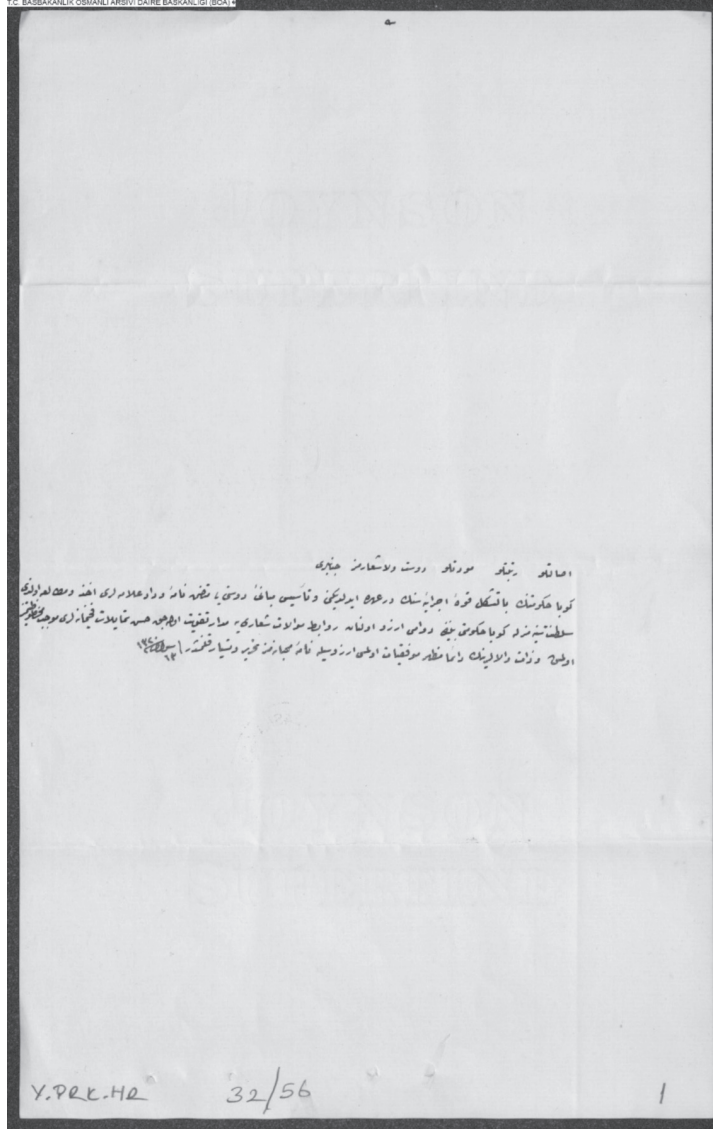
EK VI

Y_A_RES_00119.00022.003

Küba Başkanı Tomas Estrada Palma'nın II. Abdülhamit'e 1902 yılında gönderdiği mektubun (nâme) orijinali

EK VII

Y.PRK.HR.00032.00056.001

II. Abdülhamit'in Küba Başkanı Tomas Estrada Palma'ya 1903 Tarihli Cevabı

EK VIII

TURKEY.

1041

ance Company. His letter of August 8 to Messrs. J. W. Whittall & Co., managers for Turkey of the said company, is approved by the Department.

I am, etc.,

ALVEY A. ADEE,
Acting Secretary.

PROTECTION OF CUBAN INTERESTS BY UNITED STATES CONSULS.

Mr. Leishman to Mr. Hay.

No. 209.]

LEGATION OF THE UNITED STATES,
Constantinople, June 9, 1902.

SIR: Referring to your telegraphic instruction^a of May 21 last, with reference to the request of the Cuban Government that the United States consuls throughout the Ottoman Empire should represent the interests of Cuba until such time as the latter nation should be in a position to appoint its own representatives, I have now the honor to inclose herewith for your information a copy of a note which I addressed to the Ottoman Government immediately upon receipt of the above-mentioned telegram, and the copy of a second note which I feel obliged to transmit to the Porte to-day. During the intervening two weeks between the transmittal of my first note and of my second I have several times called upon the minister for foreign affairs, and during my interviews with him I have urged a prompt decision in regard to this matter. Each time I have been assured that it would be settled satisfactorily and immediately.

You will readily perceive from this example of the method of treating a very simple request how extremely difficult it is becoming to cause any action to be taken on any of the numerous cases which have been pending for a very long period. The Imperial Government shows a disposition to inactivity which is as unaccountable as it is annoying. This "do-nothing" policy is not confined alone to the United States, as I am aware that at least one of my colleagues has suffered from the same cause. * * *

I shall lose no time in telegraphing the reply of the Imperial Government directly it is received.

I have, etc.,

JOHN G. A. LEISHMAN.

[Inclosure 1.]

Mr. Leishman to the Minister for Foreign Affairs.

No. 113.]

LEGATION OF THE UNITED STATES,
Constantinople, May 26, 1902.

YOUR EXCELLENCY: I have the honor to inform you that I have this day received telegraphic instructions from my Government to the effect that the President of Cuba has requested the United States Government to cause its consular officers throughout the Turkish Empire to be authorized to use their good offices in representation of the interests of Cuba and its citizens until Cuban consuls shall have been appointed.

I have therefore the honor to request that this necessary permission be granted, and that your excellency will be good enough to notify me within as short a space of time as possible concerning the action taken by the Imperial Government in this matter, as it is necessary that I should at once inform my Government by telegraph.

I have, etc.,

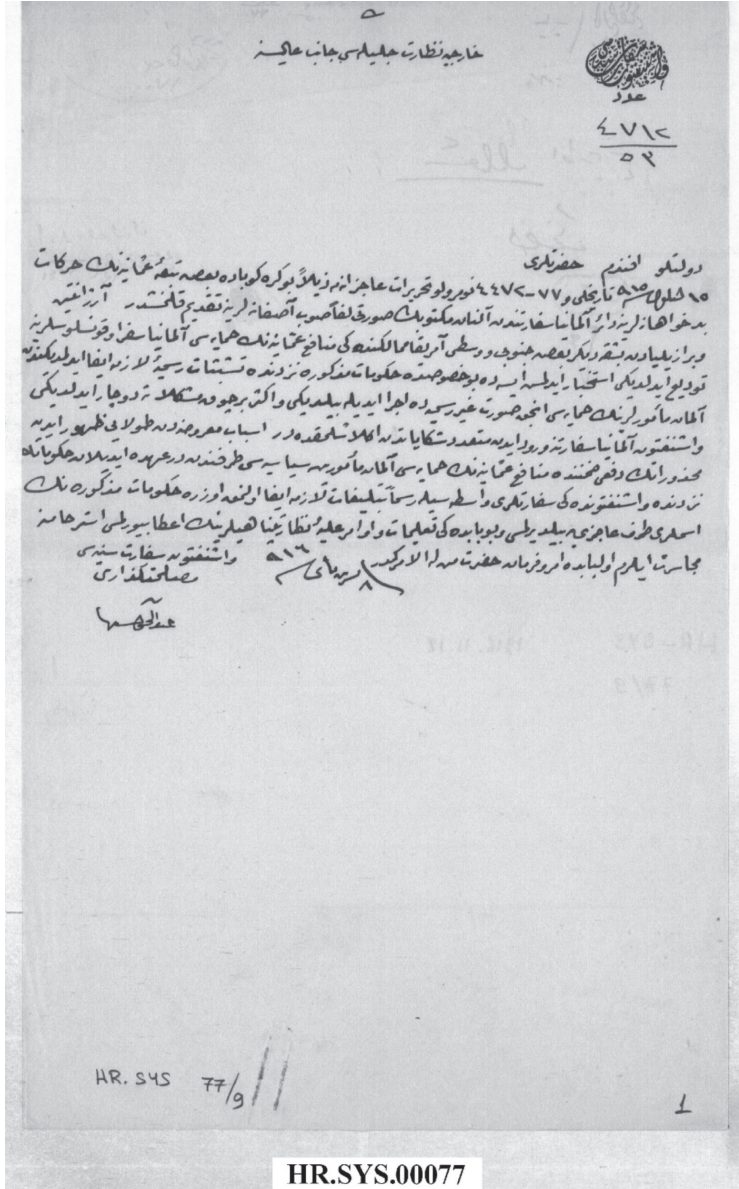
JOHN G. A. LEISHMAN.

^aPrinted, page 6.

F R 1902, PT 1—66

**Osmanlı Devleti'nde Küba Hükümeti ile Ahalisinin Menfaatlerinin Muhafazası
Görevinin Amerika Konsoloslarına Bırakılmasına Dair Türk Makamlarına
Yapılan Başvurular**

EK X

HR.SYS.00077

Bazı Amerika Kıtası Devletlerinde Osmanlı Devleti İle Tebaasının Menfaatlerinin Muhafazasının Gayri Resmi Surette Alman Elçileri ve Konsolosları Tarafından Gözetildiğinden Mevcut Durumun Düzeltilmesi

EK XI

karifile conspue

newyork 75/4 15 28 2 15

please inform the charge ottomans interests in canada and cuba spanish
consul general.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعلنا من أمة محمد صلى الله عليه وآله وسلم
أمة مباركة في كل زمان ومكان. وقد بلغنا من
العلم والفضل ما لا يحصى. وقد جعلنا من أمة
محمد صلى الله عليه وآله وسلم أمة مباركة في كل
زمان ومكان. وقد جعلنا من أمة محمد صلى الله
عليه وآله وسلم أمة مباركة في كل زمان ومكان.

EK XII

SUBLIME PORTE
MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
Direction Générale des Affaires Administratives
DIRECTION DES CONSULATS

Le Directeur Général	Le Directeur	Le Chef de Bureau	Le Receveur
	M. Kader		

1917

Vote Verbale
à la Légation d'Espagne
N° G: 21161
N° S: 39
Le 14 Mars 1917

Objet: Prise de bien vouloir faire la réponse à la dépêche ministérielle N° / concernant /

Par une dépêche télégraphique qu'il vient d'adresser au Ministère des Aff. Étr. le Consul de l'Espagne à New York demande à être renseigné sur la Puissance qui accepte la charge de sauvegarder les intérêts ottomans en Canada et à Cuba. Le Département X a l'honneur de prie

İspanya'nın New York Baş Konsolosluğu, Kanada ve Küba'da Osmanlı Konsolosluk İşlerinin Hangi Ülke Tarafından Yürütüldüğünü Sorduğu Belge; İsveç'in Bu Konuda Sorumluluk Aldığına Dair